

Lavotta Jánostól Kodály Zoltánig Zenetudományi Konferencia Sátoraljaújhely – Széphalom

Sátoraljaújhely a történelmi Zemplén vármegye egykori székhelye a jelentős történelmi hagyományokkal rendelkező Tokaj-Hegyalja része. Rákóczi, Kossuth, Kazinczy és még sok más jeles személy gazdagította történelmét és kultúráját. A 18. századi verbunkos muzsika jeles zenésze, zeneszerzője a zempléni Tállyán nyugvó Lavotta János emlékét méltóképp ápolja és hirdeti a *Lavotta-ház* és a város *Lavotta János Művészeti Iskolája*.

A város és a környék ifjúságának zenei nevelése mellett rendszeresen tartott hangversenyek, rendezvények, konferenciák gazdagítják a környék zenei életét, kultúráját, messze túlmutatva és megismertetve tevékenységüket az ország távolabbi vidékeire és országhatáron túlra.

Közös nagy összefogással – a Lavotta Alapítvány, a Magyar nyelv Múzeuma, a Lavotta János Művészeti Iskola, Sátoraljaújhely Város Önkormányzata, a Széptan Alapítvány és a Lavotta-ház – közös rendezésében szervezték a 2012. október 12-13-án tartott Zenetudományi Konferenciát, a 80 esztendőös Bónis Ferenc Széchenyi-díjas zenetudós köszöntésére. A rendezvény fővédnöke Kodály Zoltánné volt.

Kodály Zoltán születésének 130. esztendejében tarthatták ezen ünnepi rendezvényt annak a zenetudósnak a tiszteletére és részvételével, aki publikációival, könyveinek sokaságával – nagyszámban megjelent fordítások révén is – megismertethette Kodály Zoltán életútját, jelentőségét hazánkban és külföldön egyaránt.

Az első nap délutánján a *Nemzeti Romantika* jegyében mutatkozott be, növendékeinek hangversenyével az éppen 25 éves **Lavotta János Művészeti Iskola**.

Bár köztudott, hogy e negyedszázad alatt a Zeneiskolák fenntartói és elnevezésük változott, de igazgatója *Dombóvári János* szakmai irányítása, vezetése töretlen. Zenetörténeti kutató munkája eredményeként, a verbunkos kor szerzőinek, mindenek előtt Lavotta Jánosnak újabb és újabb műveit tárja föl, ismerteti meg tanítványaival, mutatják be hangversenyeken, szóló és kamarazenei számokként. CD lemezek megjelentetésének gazdag sorával megismertethetik országuk e zenei korszakot a széles közönséggel. A megjelent vendégeket *Fehérvé Sulyok Éva* az iskola igazgató helyettese köszöntötte. Rövid tájékoztatást adott az elmúlt évek eseményeiről, a nagyszámú hangversenyek, rendezvények, hangszeres találkozók sorából kiemelte, hogy szervezésükben immáron 7-ik alkalommal tartanak Zenetudományi Konferenciát.

A hangverseny a legkisebbek hangszeres bemutatkozásával kezdődött A nyolc éves hegedűs kisfiú Bihari Soma és zongorista kislány játékat

FOTÓK: Szigeti Sándor

szinte évfolyamonként követték az idősebb szereplők. Leggyakrabban gitár és cselló hangszerjátékosok léptek föl, váltakozva zongora négykezesekkel, de megszólalt szép klarinét muzsika is. A befejezésül megszólaló hatkezes már két tanárnő, Dr. Petricska Eszter és Ivanyenko Mária közreműködésével került előadásra.

Valamennyi előadott mű a verbunkos irodalom legjobbainak, *Lavotta, Bihari, Csermák* műveinek egy-egy részletét szólaltatta meg. Ezzel is bizonyították elhivatottságukat, hogy ápolják és közvetítik a magyar zenének ezt a jelentős századát. *Szabolcsi Bence*, a magyar zenetörténet neves kutatójának és egykori professzorának szavait idézve zárult e szép hangverseny. „*A verbunkos segített magyarrá lenni, segített magyarnak maradni, és segített Európában helytállni.*”

E kor a magyar irodalomban kiváló egyéniségek nevét jegyzi, többen e tájék szülőttei, lakói. A nagy nyelvújító *Kazinczy Ferenc* is itt telepedett le (1806-1830-ig) a kis falut Széphalomnak nevezve, mely azóta is őrzi nevét. Zarándokhely az egykori Kazinczy-kúria kertjében az Ybl Miklós tervei alapján épült Mauzózeum. A „Hálás utókor” méltóképp képviseli a hagyományt és 2008-ban felépült a parkban *A Magyar Nyelv Múzeuma* impozáns modern épülete. A művészetek minden ága, igénybe veszi, rendezvények, kiállítások, versenyek, állandó színhelye e pompás épület. Itt került megrendezésre az egész napos zenetudományi konferencia, mely címében is a művészetek átjárhatóságát, a századok egymásba kapcsolódását fejezte ki. ***Lavotta Jánostól – Kodály Zoltánig.***

Az ünnepi kezdést Lavotta indulójának kürt-trombita fanfár szólója jelezte. Megnyitó köszöntőt *Szamosvölgyi Péter* polgármester mondott, kiemelve a zene jelentőségét és hatását a környék kultúrájára, és tisztelettel

köszöntötte *Dr. Bónis Ferenc* Széchenyi-díjas zenetudóst születésnapja alkalmából.

A moderátor szerepében a konferencia résztvevőit *Fehérné Sulyok Éva* köszöntötte, aki az egész nap folyamán minden közreműködőt, minden műsorszámot hiteles pontossággal közölte, majd az egyes előadások befejeztével, kedves közvetlenséggel köszöntötte meg az előadók teljesítményét. Első műsorszámként azonban kezébe vette hangszerét, a csellót és a kamarazenekar tagjaként, fuvola: *iff. Dombóvári János Imre*, hegedű: *Licskó Tibor*, brácsa: *Dombóvári János*, a „Hangásznegyves” Haydn, Szerenád művével köszöntötte az ünnepeltet, kedveskedett a közönségnek.

Ittész Mihály, a Magyar Kodály Társaság elnöke köszöntötte a 80 éves *Bónis Ferencet* a Kodály Társaság alapító elnökségi tagját és másfél évtizeden át elnökét. – A magyar zenetörténeti kutatás mesterét.

Tisztelt Bónis Tanár úr!
Tisztelt köszöntésre egybegyűltek!

Megtisztelő, ám nehéz feladatra kért konferenciánk rendezősége: egy több mint hat évtizedes, sokágú és eredményekben gazdag életpályát, egy hála Istennek ma is bővülő életművet kellene néhány percben summáznom és méltatnom. Teljes képet még felvázolni is lehetetlen, oly sok mindenről kellene beszélni. Egyetlen lehetőségem marad: néhány kiragadott példa segítségével érzékeltetni a korán felismert és vállalt feladathoz való hűséget, valamint a munkásság és az életmű főbb területeit, eredményeit.

Kezdjük a kenyérkereső foglalkozással. Bónis Ferenc 18 évesen lett a Magyar Rádió munkatársa, és közel 60 évig szolgálta a magyar zene ügyét, különböző beosztásokban, ebben az intézményben. Részt vett a zenei népművelésben; koncertbeszámolókat, könyv és hanglemez ismertetőket, megemlékezéseket hallhattunk tőle sok éven keresztül. Már ifjú szerkesztőként olyan fontos műsorsorozatok fűződtek nevéhez, mint a Bartók összes zongoraművei 1955-ben, melynek bevezető előadására Kodály Zoltánt sikerült megnyernie; majd 1956-ban Bartók összes kórusművét sugározta a Rádió, köztük a szakemberek számára is ismeretlen alkotásokat.

A rádióhallgatók Bónis Ferencben nem csak jó *beszélőt*, hanem eredményes *beszélletőt* ismerhettek meg. Számos interjúból, általa inspirált emlékezésből álltak össze az *Így láttuk Bartókot* és az *Így láttuk Kodályt* kötetek és más könyvei. Rádiós munkásságából szeretnék külön kiemelni egyet, ez pedig az 1970-es években újra felvirágoztatott *Éneklő Ifjúság* mozgalom. Bónis Ferenc kezdeményezésének, úgyszeretetének döntő része volt abban, hogy a fiatalok kórusai eljuthattak a Rádióba, s hogy hanglemezre énekelhették legjobb műsorszámait. Ma már, sajnós, elképzelhetetlen, pedig nagy vonzerő volt az iskolai és ifjúsági kórusok számára. A magyar kóruskultúra csak köszönettel tartozik érte.

A magyar *zenetudományos* munka, a szakirodalom három területen köszönhet sokat Bónis Ferencnek. Első sorban nyilván személyes kutatásai eredményeinek közreadásával gazdagította ismereteinket. Fő területei: 19. és 20. századi zenetörténetünk sokszor feledett értékeinek feltárása, vagy a többé-kevésbé ismertek új vizsgálati szempontokból való értelmezése-értékelése. Ki kell emelnem a főváros 50 éves ünnepségére írott mesterművek filológiai és tartalmi szempontból is példamutatóan alapos elemzését, Bartók *Táncszvitjéről* és Kodály *Psalmus Hungaricusáról* írott nagyszabású tanulmányait. Ez utóbbi volt kandidátusi értekezése. Az MTA doktora címet pedig a kutatási témáit sokoldalúan reprezentáló *Mozarttól Bartókig* című tanulmánygyűjteményével érdemelte ki 2003-

ban. Kitűnik e kötetből, hogy a dolgozatok szerzője nemcsak belterjesen vizsgálta a magyar zene emlékeit, hanem vizsgálta nemzetközi kapcsolatait, a kölcsönhatásokat is.

Tanulmányírói tevékenységéről szólva meg kell említenem egy olyan szempontot, amely zenetörténészek munkájának méltatásakor meglehetősen ritkán kerül elő. Ez pedig az íráskészség, a stílus kérdése. De miért is ne vetnénk fel ezt a szempontot éppen itt, a Magyar Nyelv Múzeumában?

Egy viszonylag hosszú idézettel szeretném megvilágítani, mire is gondolok. Bónis Ferenc Mosonyi Mihályról írott zenetörténeti szakdolgozatának könyvvé bővített-formált változatát a Gondolat Kiadó Kis zenei könyvtár című monográfia-sorozatában 1960-ban jelentette meg. Ennek előszavában olvashatjuk:

„De hát valóban aranykor volt-e Mosonyi kora, vagy délibáb csupán? Szilárd talajra épült-e a magyar zenei romantika, vagy futóhomokra? Igazi kultúra volt-e vagy légvár, ábrándkép?

Különös kettősség, különös ellentmondás: ez is volt, meg az is. Bizonyos, hogy gyökerei nem hatoltak le az európai nagy kultúrák táptalajáig, a közvetlen népi hagyományhoz. Bizonyos, hogy építői felületre alapozták – felületre, mely nem bírta, nem bírhatta el a műzenei kultúra ránehezedő súlyát. Bizonyos, hogy idővel maga az ügy, a romantikus magyar zeneművészet ügye, megfeneklett, kátyúba fulladt. De e sok bizonyosság ellenére: egy ideig mégis élt és virágzott s olyan értékekkel gazdagította a zeneirodalmat, mint Liszt csárdásai, Erkel Bánk bánja, Mosonyi Gyászhangjai.

A társadalom sürgető szava szólította életre – s a társadalom közönye fojtotta meg. Íme, a további ellentmondás: megszületik az újfajta, régóta áhított magyar muzsika – s nem akad társadalmi réteg, mely igazában s tartósan a magáénak vallaná, mely mindennapjának valóságos életmegnyilvánulásává tenné.”

Az a még harmincon inneni fiatalember, aki ezeket a mondatokat írta, tökéletesen ura a nyelvnek, a szókincsnek, a fogalmazásnak, a gondolatok világos kifejtésének. Hogy némiképp az elődök közvetlen hatását, nevezetesen Szabolcsi Bence stílusának mintául vételét ismerjük fel? Egyrészt nem csoda, másrészt nem baj: Bónis Ferenc mindig is mesterének vallotta Szabolcsi Bencét, akiről azt mondta egy interjúban, hogy a zenetörténet írást a magyar szépirodalom részévé tette. Igen, ezt a képgazdag kifejezést, mindmáig jellemző nyelvi műveltséget ismerhetjük fel már e korai Bónis-könyvben is.

Hézagpótló munkát végzett Bónis Ferenc szerkesztőként, amikor Magyar Zenetudomány című könyvsorozatában közreadta a zenei kutatás előző generációjának, Szabolcsi Bencének, Major Ervinnek, Bárdos Lajosnak, Tóth Aladárnak és másoknak különböző helyeken megjelent írásait. Legismertebb e sorozatból Kodály *Visszatekintése*. Másik sorozata, mely 1968-ban indult, és mondhatni: máig gazdagodik, a Magyar Zenetörténeti Tanulmányok címet viseli. Szerzői – hazaiak és külföldiek – különböző

generációkat képviselnek. Nem egy fiatal vagy a zenei élet más területéről érkezett kutató köszönheti, hogy e kötetek révén került be a szakirodalmi bibliográfiákba. Jelen konferenciánk előadói közül is többen személyesen élhettünk a felkínált lehetőségekkel. A szerkesztő mellett meg kell említenünk a szervező munkáját is. Épp az utóbbi sorozatban közreadott munkák gyakran alapultak a Bónis Ferenc által indítványozott és szervezett konferenciák előadásain. A hosszú ideig elnöklétével működő testületek, a Magyar Kodály Társaság és az Erkel Ferenc Társaság keretében megvalósult alkalmak adtak lehetőséget a bemutatkozásra.

Nagyon szerencsésnek tartom a konferencia mottójának kiválasztását Bónis Ferenc egyik írásából: *„A magyar zenetörténet fejlődése akkor ismerhető meg a maga teljességében, ha feltárjuk a beletorkolló és belőle kiágazó áramlatokat is.”* Épp az említett konferenciák és az előadásokból készült, s tanulmánykötetekbe gyűjtött írások igazolják e tételt; nem csak a zenén belül, hanem azon kívül is. Rendszeresen befogad néprajzi, irodalmi, művészettörténeti, helytörténeti témákat. Mindezek szervesen tudnak kapcsolódni a szűkebben vett zenetudományi témákhoz.

Bónis Ferenc zenetudományi műveinek szerző által készített jegyzéke arról is tanúskodik, hogy sokat publikált idegen nyelven, elsősorban németül. Így is és külföldi egyetemeken vendégelőadójaként is mindig a magyar zene szószólójaként nyilvánul meg. Bár fő területe a történet, a múlt kutatása, mégis hiteles tanúja kortársai művészetének is. Tudja, munkáival vallja, amit mestereitől tanult: a múlt ismerete, tanulságai nélkül nincs jövő.

Végezetül mit mondhatnánk más: átlépve nyolcvanadik életévén, visszatérve Charon ladikja mellől a sikeres operáció képében megjelent Gondviselés jóvoltából, szívből kívánjuk, hogy Bónis tanár úr folytathassa elkötelezett tudósi munkáját, gazdagíthassa még ismereteinket sok éven keresztül.

A konferencián szabadon elmondott köszöntő rekonstruált-rövidített változata.

Bónis Ferenc, Kodály és Móricz Zsigmond

Az előadás rövidített változata.

1932. május 15-én, pünkösdi vasárnap délelőttjén, a Szilágyi Erzsébet lyceum énekkara Sztojanovits Adrienne vezényletével újra megszólaltatta Kodály nekik írt, 1929-ben bemutatott remekművét, a Pünkösdlőt. Az előadást meghallgatta Móricz Zsigmond is; jelenlétét Kodályné Háztartási Naplójának rövid bejegyzése bizonyítja: „pünkösdi rózsa Móricz Zsigmond-nak 1-pengő”. Feltételezhető, hogy Simonyi Mária is jelen volt és a virágot ő kapta talán.

Abban az évben töltötte be a zeneszerző életének 50. esztendejét. Sok minden történt vele és műveivel 1932-ben. A legnagyobb esemény a *Székely fonó* operaházi bemutatója volt 1932. április 24-én, melyet kilenc hónapra a milánói Scala premierje követett; ez volt az első magyar mű Milano híres színpadán. A budapesti előadást meghallgatta Bartók is. Édesanyja, két nappal később, szép szavakkal gratulált Kodálynénak: „Béla elragadtatással beszélt a műről, az előadásról. Az újság is Béla véleményén van. Gyönyörű est lehetett és boldogok voltatok, ugye? Móríc netáni jelenlétéről nincs adatunk, feltételezhetjük azonban, hogy a szellemiségéhez oly közelálló darabnak valamelyik előadását megtekintette. Az író munkái közül a *Barbárok* című elbeszéléskötet került ebben az évben Kodály könyvtárába.

1932 decemberében – születésnapja havában – sűrűsödtek a Kodály ünneplő események. 11-én a Székesfővárosi Zenekar adott Kodály-koncertet, Vaszy Viktor vezényletével 15-én, a főváros második Kodály-estjén, Bárdos Lajos állt a Palestrina-kórus élén. 16-án szcenírozott formában megszólalt az Operaházban a *Psalmus hungaricus*. 17-én a szülőváros, Kecskemét tisztelte meg díszhangversennyel nagy fiát. 18-án Gyermekkar-est színhelye a Zeneakadémia: hét iskolai kórus tizenhárom Kodály-művet énekelt. 19-én harcostársak és egykori tanítványok – Horusitzky Zoltán, Ádám Jenő, Karvaly Viktor, Kálmán Oszkár, Székelyhidy Ferenc és Palló Imre – az ünnepi est, karmesterei vagy közreműködői; a műsor zárószámát, a *Psalmus hungaricust*, maga az ünneplő dirigálja.

Móríc Zsigmond és a Nyugat sem maradt ki az ünneplők sorából. A Nyugat-Barátok Köre december 23-án Kodály-estet rendezett Ország Tivadar hegedűművész és a Bartók-Kodály-kor emblematisz énekesnője, Basilides Mária közreműködésével. A műsorban szót kapott Kodály is: életéről és küzdelmeiről beszélt. Szabadelőadását, gyorsírást feljegyzés nyomán, *Vallomás* címen közölte a Nyugat. A népi kultúra, mint önnön művészetének alapja, épp úgy megemléttetett ebben az előadásban, mint szellemi rokonsága Móríc Zsigmonddal, a *Boldog ember* szerzőjével:

„*Mi a faluban nemcsak egy csomó dalt...találtunk, hanem másvalamit is, ami nélkül ezek a dalok sem jöttek volna létre: kultúrát. Bármilyen furcsán hangozzék is: egységes, homogén kultúrát, amelynek ez a dal elválaszthatatlan része, mintegy tetőpontja, de mindenestre szerves kivirágása. Olyan kultúrára kell gondolnunk, melyet írás és olvasás nélkül is meg lehet érteni, de amelyben megvan a kultúra főtulajdonsága: az, hogy részesét felvértezi minden eshetőségre és boldog emberré teszi mindaddig, míg a neki megfelelő életkörülből ki nem lép. Rég volt olyan felvillanyozó érdekességű olvasmányom, mint a nyáron az ugyanilyen című regény, a „Boldog ember”; ez volt az első írásmű, mely végre mélyebben bevilágított ebbe a világba. Számptalan helyen kellett felkiáltanom, hogy ez így igaz, így láttam én is; és annak, aki valami fogalmat akar szerezni erről a ma már omladozó kultúráról, ezt a könyvet kell majd lapoznia.”*

Az előadás után Kodály újabb Móríc-kötettel gazdagodott. Megkapta a *Rokonok* című regény-újdonságot, az író ceruzával rögtönzött ajánlásával: „Kodály Zoltánnak /forró szívvel/ Móríc Zsigmond /1932. XII. 23./” E dátum azonos a Nyugat Kodály-estjének dátumával.

Dombóvári János:

Kazinczy Ferenc és a muzsika

Az író, költő Kazinczy Ferenc nyelvújító és irodalomszervezői tevékenységével a reformkor előtti évtizedekben a nemzeti felemelkedés és önállósulás ügyét szolgálta. Klasszicista művelődésszerményében és ízlésvilágában a társzművészetek: a zene, valamint a képzőművészet hangsúlyos szerepet játszottak.

Gyermekkor zenével

A széphalmi mester zenei eszmélése a szülői házban kezdődött, ahol atyja, sőt, már nagyatyja is az esti imádsághoz cselédjeivel zsoltárokat énekelt. Amikor pedig 9 éves korában a család a bihari Érsemlyéből, Alsóregmcre költözött, majd egy évre Késmárkra vitték szülei, hogy Dénes öccsével együtt a német nyelv mellett zenét is tanulhassanak. A nevelőül fogadott diáknak „*meg vala parancsolva, hogy bennünket hegedülésre taníttasson. Mivelhogy kezünk kisebb volt, hogysem a négy húrt átalérhette volna, tanulás nélkül múlt el sok holnapunk. Az apám tehát azt parancsolta, hogy flautát tanulhasson velünk. Abba belékapánk; de mely instrument a flauta!*” – olvasható Az én életem címmel írt emlékiratában. A fuvolanulás szempontjából is sikeres késmárki tartózkodás végeztével „*triumffal léptünk Regmcre, s atyánk öröme szertelen volt. Végig kellett mennünk estve a falun, s flautáznunk. Az atyánk bennünk élt egyedül. Az első vasárnap Késmárkra mentünk által zöld mentében, veres nadrágban, s a flautával (...)* Estve végig kellett flautáznunk a falut (...) S mások úgy jönönek hozzánk, bennünket nézni, mint valamely remekeket.”

Az ifjú Kazinczy pataki diákévei alatt is egyre fogékonyabb zenei élmények befogadására. Noha eredetileg képzőművészeti tanulmányútra indult a császárvárosba, mégis „*kevés napokkal lévén elébb Bécsben hűsvétnál, a teáteren csak muzsikai akadémiákat láttam, s elragadtatásom felől hallgatok, mert az nem lel szót.*”

A művészetek iránti vonzalma Eperjesen töltött „törvénykezési praxisa” alatt tovább erősödik: „*... Tanultam én éjjel-nappal, de sohasem törvényt, hanem (...) táncot, flautavert; eljártam Hellner és Neustädler prédikátorhoz, kik közül az elsőbb Késmárkon iskolai tanítóm vala a grammatikában (...)* A festésben is vevék leckét Krámertről...” Az ifjú Kazinczy még a kirándulások során is talált magának zenei élményt: „*... a kerékpározás alatt lelkem mindég muzsikai fantáziákban hullámzott...*” – írja visszaemlékezésében.

Mozart hallgatása közben

Amikor Kazinczy 1786-ban újra Bécsben járt, a Pályám emlékezetében W.A.Mozart hangversenyéről már valóságos zenerajongóként ír: „*Storazzi, a szép énekesné, szememet, fületem, lelkemet elbájolta. Mozart az orchestert igazgatá, fortepianóját vervén.*”

Mozart zenéje mély hatással volt rá, epigrammájának két sora: „*Ámbár lelkemet Isisz és Osirisz / Elysymba kapá...*”, valamint Kazinczy nótalistán is szereplő Pamina-Papageno kettőse és Sarastro-áriája a Varázsfuvola első, illetve második felvonásából, behatóbb műismeretre vall. De kitüntetett szerepet kaptak a bécsi klasszikus mester darabjai gyermekeinek zenei nevelésében is, akik közül Iphigenia „*Tavaly januáriusban kezdé tanulni a klavirt, s már mozarti ouvertüröket ver és énekel, s ki van kiáltva az egész tájékon, mely muzsikai talentumot kapott.*”

Nevelési elve

Kazinczy gyermekeinek nevelésében a görögöket tekintette példaképnek: „*Mely bölcs volt a görögök nevelése, kiknél muzsikát tudni s honért érezni oly szükség volt, mint nálunk tudni a deák gram törvényeit.*”

Első gyermekének neveléséhez külön tervet készített: „*...Ebben a gyermekben példáját szeretném adni, miként kell nevelni egy lány gyermeket (...)* Első dolog, amit tanulni fog, a magyar nyelv lesz, második a francia (...) *Azután a muzsika és a festés lesz a stúdiuma.*” Figyelemre méltó képet kaphatunk Kazinczy nevelési elveiről: „*En sem leányaimat, sem fiaimat nem adom iskolába; magam nevelem őket szem előtt (...)* azon gondolatra jutottam, ha lehetne-e házzamnál iskola? *Felkapták a gondolatot s mond tőlem, mind Sophietól sokat várnak, s így négy idegen leány van itt, s úgy látszik, hogy nemsokára több lesz. A muzsikát attól, aki a tudományokban nevel, nem lehet sok tanítványnak várni, mert annak arra nem marad ideje. Így tehát mindjárt farsang után lesz egy muzsikusom is. Fortepianom olyan van, amelyet kívánni lehet; öt eszt. oltá játszottak rajta, s öt mutatios. Lesz férfi nevelőm is a magyar nyelv miatt.*” Gyermekeit francia nevelésben kívánta részesíteni s elvárta a nevelőnőtől, hogy „*tiszta akcentje legyen, s legalább muzsikát, ha lehet, festést is tudjon. Fejeket férfi nevelő fogja munkába venni gyermekeimnek; ahhoz asszony ritkán tud.*” A család azonban ilyen nevelőnőt a tervezett pár nap helyett csak több hetes bécsi tartózkodás után talált. A kényszerű időöltés kifejezetten kedvére van Kazinczy-nak: „*En Bécsben nem élek egyébnak, mint a festésnek, muzsikának, architektúrának, teáternek és kerteknek.*”

Noha az első magán-zeneiskolát 1727-ben Budán Nase György János már megnyitotta, a szervezett zeneoktatás kezdetét mégis a Ratio Educationis 1777-ben történt kibocsátásától számíthatjuk. Az egész oktatási szervezet Magyarországon négy kerületre oszlott, a kerületek élén a főigazgató irányította az igazgatása alá tartozó királyi akadémiát, a gimnáziumokat és a zeneiskolát is magában foglaló un. nemzeti iskolákat.

Ebben az időben, a kassai kerületben a kassai és szepesi nemzeti iskolához tartozott zeneiskola. A hajdani tanfelügyelő Kazinczy miután kijelentette: „*Gyermekeimet ki nem adom a háztól!*”, a család számára sem a kassai, sem pedig a szepesi zeneiskola megoldást nem jelenthetett.

Tánczleccke csaknem minden este tartatik... Ez lévén a legszükségesebb és legnehezebb; minthogy ez ad igazi állást a testnek, arra pedig mind a négy gyermeknek igen nagy szüksége van...

Ahogy teltek a hetek, hónapok, több sikertelen próbálkozás után Kazinczy egyre türelmetlenebb: „*Gouvernante lesz májusban, de a muzsikus elakaszt. Minthogy én azt hiszem, hogy muzsika nélkül nagy híjja van a nevelésnek, muzsikus bizonyosan lesz, s minél hamarabb lehet lesz. Isten a bizonyosságom, hogy mindent elkövettem (...)* Ha itt lesz a muzsikus, akkor rajta leszek, hogy amit eddig elmúlattak, kipótoltassék, s ki lesz pótolva.”

A verbunkos-szerző, hegedűvirtuóz, az első színházi karmester Lavotta János ez idő tájt Tiszaszöllösi tartózkodik Elek István házában „*...tanítván eleinte annak két kisasszonyait, úgymint Johannát és Theréziát a klavírozás tökéletesebb fogásaira, jóllehet magának Lavottának (...)* rendszerént hegedű volt a kezében. Tanítása idején ugyanő kezdte tanítani ezen most említett uraságnak két fiait, úgymint Menyhártot és Mihályt a hegedülésnek kóta szerént való principiumaira 1816. esztendei július hónapjától.”

Kazinczy erdélyi utazása során ezekben a napokban – Széphalomtól még mindig távolodva – érkezett a szászok városába, Nagyszebenbe, ahol egy vacsorálás alkalmával a „*július 18-dikára jövendőlt világ vége felől folyt a beszéd*”, miközben „*Barna muzsikusok gyönyörködtették füleinket a mi Lavotánk darabjaival, melyek szívet ragadnak, s a hajdani kor keserves darabjával, mely szívet nem kevésbé ragad, ahol talál, bár nem oly tanult.*”

Vajon a gyermekei mellé zenemestert kereső Kazinczy-nak volt-e tudomása a nála csupán öt évvel fiatalabb verbunkos-szerző Lavotta házi-tanítói tevékenységéről?

Magyar nyelv, magyar zene

Az Erdélyi levelekből idézett részlet megerősíti azon feltételezésünket, hogy a Mozartot igen tisztelő Kazinczy gyönyörködve hallgatta a kor magyar zenei stílusát, a verbunkost is. Azt a zenét, amely – Szabolcsi Bence szavaival – segített magyarrá lenni, segített magyarnak maradni, és segített Európában helytállani. Kazinczy életérzése a reformkor kezdetén mindennél beszédesebb: „*Édes álom-e, vagy valóság, amit látok Budának utcáin (...)* a tárogató síp keserves emlékeztető hangja (...) *Imé férfaink és asszonyaink elhányták a kölcsönzött öltözetet; elállottak a káros idegen szokásoktól; most már (...)* gyönyörködve beszélnek azon a nyelven, amelyen Etele és Etelka beszélt... *Az elmúlt szomorú emlékezetű idők tanítottak meg bennünket arra, hogy nyelvünk megtartása, s elterjesztése nélkül hazánkban is mindig idegenek leszünk és a nemzet nem különös nemzet, hanem csak kolónia lesz.*”

Amikor a magyarság a 18. század folyamán kezdi jellegzetességeit tudatosan ápolni, felismeri irodalmában, s nyomban utána zenéjében is a maga legsajátosabb megnyilatkozását, egyetemes ügyét, amelyhez meghatározott külső formákat, szókincset keres. Ez az új zenei nyelv a 18. század utolsó harmadában kialakuló verbunkos. Az új stílus megszületésének eredőjét ma már nehéz megállapítanunk, egy azonban biztos állítható: amit a külföld 1780 óta magyar zene néven ismer, az kivétel nélkül a verbunkos zenéje.

Ezzel tehát választ kaptunk arra, hogy idézetünkben mi volt a szerepük a barna muzsikuskoknak, továbbá arra is, hogy mik voltak a hajdani kor keserves darabjai. S mely Lavotta-szerzemények lehettek azok, amelyek hallatán Kazinczy szerint „szívet ragadnak”? Erre legfeljebb csak sejtésünk lehet abból a mintegy 120 opusból (az elveszett példányokat becsülni is nehéz), amelynek döntő része kéziratban, az átíratok nyomtatásban maradtak fenn. Azonban jó eséllyel gondolhatunk például a legnépszerűbb Lavotta műre, a c-moll adagio-ra, ismertebb nevén a Homoródi nótára. Ábrándja különböző letétekben, verziókban és másolatokban tizenegy 19. századi forrásban fordul elő, s – Sarasate Cigánydalok című műve révén – még nemzetközi hírnévre is szert tett.

Kossovits lassú magyarja

Kazinczy börtönévei alatt sem volt híján zenei élményeknek, emlékeknek. A fogoly Kazinczy 1795 szeptember végén Budáról Brünnbe tart, s útközben először Ötvenyben Kis János evangélikus püspök rezidenciáján szállt meg, ahol „*társaim vígan énekelgetének*”, majd Pozsonyban Abafy Ferencet keresi fel, aki „*phantasiáját önté violonjába, midőn belépek*” – írja a Fogságom naplójában.

Kazinczy 1800 júliusában kufsteini börtönéből szabadulva társaival Magyarország felé hajózott, s legelőször Dévény romjait, valamint Pozsony tornyait pillantotta meg. Katartikus élményéről a Pályám emlékezete c. munkájában a következőképpen ír: „*...levont süvegekkel, felsikoltva üdvözlénk a hon szent vidékét. A hajó kikötött s kiszökellénk a hajóból. Megcsokolám jobbom ujját, s csókomat úgy nyomtam az anyaföldre, Patria, te teneo. Elsötétedék, s Sulyovszky bejárá az utcákat. Elszagatott szívvel jött vissza közénk; - egy ablakban valamely ismeretlen azt a darabot játsza violinjén, melyet gyermekeinek muzsikamesterük, Kosovics (helyesen Kossovits) Rákócson, Zemplényben az ő eljövetelére költött.*”

A fentieket erősíti Kazinczynak az 1810 márciusában Zabolai Kis Sámuelnek írt levélrészlete is: „*Kedves dolog lesz talán tudni az úrnak, hogy a Földiekkal játszó muzsikája Zemplény megyében készült. Kosovics József udvari muzsikusa volt 1794-ben Szulyovszki Menyhértnek... (...) Midőn ez dec. 14-dikén Rákócon a maga házánál, elfogatott, s velem Budára vitetett, Kosovics a Szulyovszky szerencsétlenségére készítette azt a muzsikai kompozíciót.*”

Még egy zenei vonatkozású emlék a raboskodás utolsó évében, 1801-ből. Kazinczy említést tesz egy *Ruzicska* nevű „*cseh híres muzsikusról*”, aki ugyanúgy a „*cathechismus*” miatt volt elítélve. A munkácsi várbörtön 7. számú zárkája előtt elhaladva Kazinczy egy lengyel tánc kiszűrődő hangjaira lett figyelmes. „*Ruzicska kompozitor vala (...) Nem lévén violinjé, fortepianoja, énekléssel komponálta a táncot; el-elakadt, s igazítá, ami hibásan volt. Macskajáték.*” – jegyezte fel Kazinczy a fogságáról vezetett naplójában.

Más alkalommal a bányácskai orosz papnál tett családi látogatásról számolt be Kis Jánosnak írt levelében, ahol a vendégek között két piarista professzor, egy fiatal hadnagy, valamint a házigazda legkedvesebb barátja, egy „*irtóztató jókedvű*” orosz pap volt jelen. Délidőben, még ebéd előtt „*...három hitebeli muzsikus érkezett Újhelyből, s azok elkezdték vonni a hegedűt s fújni a klarinetet.*” Az ebéd elköltése után a jókedvű táncba torkollott: „*...a bouffon (a jókedvű pap) elővette Süsiet (Kazinczy sógor-nőjét), s úgy megtáncolt vele, mint egy verbungos; verte a csizmája szárát, kiáltott a táncnak.*”

Énekek jegyzéke

Kazinczy zene iránti érdeklődése arra is kiterjedt, hogy 1800 táján *Énekek* címmel a maga kedvelt énekeiből egy jegyzéket állítson össze. „*A népies magyar műdal kivirágzását megelőző évtizedek magyar nemesi zenei műveltségét tükröző lajstrom harminchat számból áll.*” Igaz ugyan, hogy mintegy fele tekinthető csak magyar eredetű darabnak, a magyar, német műdalok és népdalok, valamint a korábban már említett két Mozart-árián kívül azonban akad közöttük két-három verbunkos-kompozíció is.

A későbbi korok tudósai közül elsősorban *Kodály Zoltán* az irodalom képviselőinek hiányos zenei műveltsége miatt e képpen fakadt ki:

„*...Nem ismerek zenészt, aki az irodalomban oly járatlan, mint legjobb íróink a zenében. Jókai, Mikszáth, Móricz műveiben nyomát se látni, hogy egy pillanatra is megnyílt lelkük a zene hatásainak. Egy-egy nóta felfogásán túl nem jutottak, ami pontosan annyi, mint az irodalomban egy négysoros nótaszöveg. Íróink ebben hű képét adják az egész magyar értelmiség zenei műveletlenségének.*”

Kazinczy Ferencet a zenéhez, mint testvérműzsáchoz fűződő viszonya, zenei tájékozottsága, a zenéről, mint nevelési eszközzől vallott nézetei alapján kodályi értelemben is a zeneileg művelt világhoz sorolhatjuk.

Zenét értő-szerető élete követendő példa lehet a nemzet jelen s jövőendő „napszamosai”, tudósai, művészei számára.

*

A továbbiakban a 18. és 19. századot átívelő korszak zeneszerzőiről, zenei eseményeiről szólnak az előadások.

Rakos Miklós zenetanár, *Sarasate Zigeunerweisen* című művének verbunkos dallamforrásainak érdekességeiről tartotta előadását.

Kassai István, zongoraművész, *Az utolsó Erkel opera* – az utolsó „átköltött” szövegkönyv, avagy az István király rádiófelvétele címen, zenei példákkal illusztrálta előadását. Részletek hangzottak fel a különböző átdolgozásokból és az eredetiből. Aktualitását különösen hangsúlyozta, hogy ez esztendőben, 2012 augusztus 25-én került az István király c. opera bemutatásra, Budapesten a Gazdagréti Szent Angyalok Templomában, a MÁV Szimfonikus Zenekar, az István Király Opera Kórus (Somogyvári Ákos vezetésével) és szólisták közreműködésével, Vezényelt Csányi Valéria.

Liszt Ferenc zenéje több előadót is megihletett.

Tusnád László, a Miskolci Egyetem emeritusz professzora, irodalomtörténész: *Liszt a remény zenéje*

Horkay Tamás, a Kassai Konzervatórium tanára, *Liszt Ferenc és Gustav Mahler vélt vagy valós összefüggések*, címen állították össze érdekes, ritkán hallható szempontok alapján előadásukat.

Sziklavári Károly: *A Magyar fantázia és a liszti univerzum* címmel előadatott témájának rövid összefoglalását közlésre átadta:

E sorok szerzője talán első alkalommal vállalkozott arra, hogy behatóbb vizsgálat tárgyává tegye a *Magyar fantázia* komplex nagyformáját. Annak konklúziója, hogy a mű leleményes szerkezetében egyaránt fölismerhetjük a specifikusan magyar hagyomány: a „verbunkos-nagyforma”, de a szonátaciklus-, sőt valamelyest még a szonátatétel-elv jelenlétét is. A verbunkos-formatradíciónak a liszti versenymű-nagyforma megválasztását illető szerepét tekintve a *Magyar fantázia* műfaj történeti úttörésnek minősül, s ez a *VIII. magyar rapszódia* szerkezet-konceptiójában is megfigyelhető *lassú-gyorsabb-gyors* háromrészességhez közel álló elrendezettséget jelent. Belső világa révén a darab ugyanakkor az életmű számos darabjával (fantáziák, zongoraversenyek, szimfonikus költemények, stb.) érintkezik.

Scholcz Péter, Hollandiában élő zenetudós, az 1979-ben az ott megalakult Liszt Ferenc Társaság megalapítója. Előadásában pontos adatokkal ismertette *Liszt Ferenc Hollandiában* tett hosszabb, vagy rövidebb látogatásait, hangversenyeket. Mindennek kiemelkedően egyedi járuléka az a gazdag kiállítási anyag ami egykori képekkel, fotókkal illusztrálva, kiegészítő, magyarázó szöveggel ellátva, izlées feldolgozásban Scholcz Péter összeállítása. A több elemből, praktikus összeállítható – *mozgó kiállítás* – ez alkalomból Sátoraljaújhelyre utazott és a konferencián a Magyar Nyelv Múzeumában került bemutatásra.

Kodály Zoltán születésének 130-ik évfordulója alkalmából rendezett konferencia Kodályról szóló előadással kezdődött, méltó módon a befejezés is Őt illette.

Gombos László, a Zenetudományi Intézet kutató munkatársa, *Kodály, a variációs forma mestere* címen a Páva-variációk csodálatos feldolgozását elemezte, írott és zenei illusztrációval alátámasztva.

Befejezésül **Bónis Ferenc** mondott köszönetet a *szervezőknek, rendezőknek* akik ilyen színvonalas, tartalmas konferenciát állítottak össze a magyar muzsika, a magyar irodalom halhatatlan nagyköveteinek, mindig megújuló megismerésére, és a mindenkori újabb aspektusok feltárására adtak lehetőséget.

Az előadások sorozatát, a „Hangásznegyves” ismételt zenei részletekkel színesítette, és kávészünettel majd ebédszünettel lazítva, közvetlen szakmai és baráti eszmecserékre nyílt lehetőség és rövid sétára Széphalom hangulatos parkjában.

A figyelmes vendéglátás pedig azt sem mulasztotta el, hogy a Tokaj-Hegyvidék nevezetességét is megismerje a tudós társaság és este a Zsolyomka Patak völgyében lévő *Estók Pincészetét* meglátogassák, és a borászat tudományával ismerkedve, cseppentve kóstolják az édes hazai nedüt.

Márkusné Natter-Nád Klára

Hommage à Kodály

A Szolnoki Szimfonikus Zenekar Hangversenye Az Aba-Novák Kulturális Központ Színháztermében 2012. október 29-én.

A hangverseny bevezetőjeként ünnepi köszöntővel emlékeztek Kodály Zoltán életéről-életművéről, *Márkusné Natter-Nád Klára* előadásában. Músonon Kodály Zoltán zenekari művei közül előadásra került a:

Színházi nyitány,
Marosszéki táncok,

Concerto zenekarra
Galántai táncok.

Az est karmestere: *Bánfi Balázs*.

A nagyszerű ünnepi hangversenyt a közönség igaz elismeréssel és nagy tetszéssel fogadta.